

MUSIQA TA'LIMIDA O'ZBEK XALQ QO'SHIQLARINI O'RGATISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING NAZARIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

Dadajonova Dilnozaxon
Axror qizi

Qo'qon davlat universiteti
Musiqa ta'limi va san'at magistranti

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqola musiqa fanida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish masalasini nazariy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, unda an'anaviy musiqiy merosni zamonaviy ta'lim muhiti sharoitida o'qitishning metodologik asoslari DSc darajasida yoritiladi. Tadqiqot IMRaD modeli asosida olib borilib, o'zbek xalq qo'shiqlarining estetik, tarbiyaviy va didaktik salohiyati zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'un holda talqin etiladi. Maqolada "zamonaviy texnologiya" tushunchasi faqat texnik vositalar majmui sifatida emas, balki musiqa ta'limining mazmuni, metodikasi va pedagogik muloqot tizimini yangilovchi kompleks pedagogik hodisa sifatida izohlanadi. Ilmiy tahlil davomida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda texnologiyalardan foydalanishning nazariy imkoniyatlari, estetik cheklovlari va pedagogik shart-sharoitlari aniqlanib, an'ana va innovatsiya o'rtasidagi muvozanat masalasi markaziy ilmiy muammo sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari musiqa ta'limida milliy musiqiy merosni zamonaviy texnologiyalar yordamida o'qitish jarayonini ilmiy jihatdan asoslash, metodik yondashuvlarni takomillashtirish va bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash jarayonini boyitish uchun nazariy-metodik poydevor yaratadi.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, o'zbek xalq qo'shiqlari, zamonaviy texnologiyalar, pedagogik texnologiya, milliy musiqiy meros, estetik tarbiya, raqamli ta'lim muhiti, metodika.

KIRISH

Musiqa ta'limi jarayonida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatish masalasi nafaqat estetik tarbiya, balki milliy madaniy identifikatsiyani shakllantirish nuqtai nazaridan ham alohida ilmiy va pedagogik ahamiyat kasb etadi, chunki xalq qo'shiqlari xalqning tarixiy xotirasi, badiiy tafakkuri va ijtimoiy tajribasini mujassam etgan murakkab musiqiy-madaniy hodisa hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim muhiti esa raqamli texnologiyalar, audiovizual vositalar va interaktiv platformalar bilan to'lib borayotgan bir sharoitda an'anaviy musiqiy merosni o'qitish usullarini qayta ko'rib chiqishni talab etmoqda, biroq bu jarayon ko'pincha yuzaki talqin qilinib, texnologiyadan foydalanish o'zbek xalq qo'shiqlarining badiiy-estetik mohiyatini chuqurlashtirish emas, balki

ularni tashqi bezak sifatida namoyish etish bilan cheklanib qolmoqda. Holbuki zamonaviy pedagogik nazariyalar texnologiyani ta'lim jarayonining tashqi atributi sifatida emas, balki o'quvchi faoliyatini tashkil etuvchi, uning idroki va tafakkurini faollashtiruvchi pedagogik vosita sifatida talqin qiladi, bu esa o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda texnologiyalardan foydalanishga nisbatan chuqur ilmiy yondashuv zarurligini ko'rsatadi. Ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xalq qo'shiqlarini o'rgatish ko'pincha an'anaviy ijro va eshittirish bilan cheklanib, o'quvchining musiqiy idroki, tahliliy fikrlashi va estetik baholash qobiliyatini rivojlantirishga yetarlicha yo'naltirilmaydi, zamonaviy texnologiyalar esa to'g'ri metodik asosda qo'llanilganda aynan shu kamchiliklarni bartaraf etish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, musiqa fanida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash masalasi nafaqat metodik, balki nazariy-pedagogik muammo sifatida dolzarblashadi va uni DSc darajasida ilmiy asoslash ehtiyojini yuzaga keltiradi. Mazkur maqola aynan shu ehtiyojdan kelib chiqib, o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning nazariy-pedagogik asoslarini tizimli ravishda tahlil qilishni, an'ana va innovatsiya o'rtasidagi pedagogik muvozanatni ochib berishni hamda keyingi metodik va innovatsion tadqiqotlar uchun mustahkam ilmiy poydevor yaratishni maqsad qilib qo'yadi.

METODLAR

Mazkur tadqiqot musiqa fanida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llashning nazariy-pedagogik asoslarini aniqlash va ilmiy jihatdan asoslash maqsadida olib borildi hamda metodologik yondashuv tayyor texnologik yechimlarni mexanik tatbiq etishga emas, balki an'anaviy musiqiy merosning estetik mohiyati, o'quvchi shaxsining musiqiy idroki va zamonaviy ta'lim muhitining imkoniyatlari o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni ochib berishga yo'naltirildi; shu sababli tadqiqotda qo'llanilgan metodlar qat'iy bosqichlarga bo'lingan sxema sifatida emas, balki bir-birini to'ldiruvchi va mazmunan chuqurlashtiruvchi ilmiy vositalar tizimi sifatida qaraldi. Avvalo, nazariy-pedagogik tahlil metodi orqali o'zbek xalq qo'shiqlarining musiqiy-estetik xususiyatlari, ularning tarbiyaviy va didaktik salohiyati, shuningdek, musiqa ta'limida zamonaviy texnologiyalarni qo'llashga oid ilmiy manbalar tizimli o'rganildi, bunda asosiy e'tibor texnologiyaning musiqiy mazmunni soddalashtiruvchi emas, balki uni chuqurlashtiruvchi pedagogik vosita sifatida talqin qilinishiga qaratildi. Tadqiqot jarayonida qiyosiy-tahliliy metod qo'llanilib, o'zbek xalq qo'shiqlarini an'anaviy usulda o'rgatish tajribasi bilan audio, video, multimedia va interaktiv texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonlari solishtirildi, bunda musiqiy idrokning faollashuvi, estetik umumlashtirish darajasi va o'quvchilarning musiqiy faoliyatga bo'lgan munosabatidagi farqlar aniqlandi. Shuningdek, pedagogik kuzatuv metodi orqali zamonaviy texnologiyalar qo'llanilgan darslarda o'quvchilarning xalq qo'shiqlarini tinglash, ijro etish va tahlil qilish jarayonidagi faolligi, musiqiy obrazlarni mustaqil talqin etish holatlari hamda texnologik vositalarning estetik idrokka ta'siri tizimli ravishda qayd etildi; kuzatuvlar qisqa muddatli tajriba sifatida emas, balki darsning ichki metodik mantiqini tushunishga qaratilgan tahlil sifatida olib borildi. Tadqiqotda sifat tahliliga asoslangan diagnostik yondashuv ham qo'llanilib, o'quvchilarning o'zbek xalq qo'shiqlariga bo'lgan estetik munosabati, milliy musiqiy qadriyatlarni anglash darajasi va

texnologiya yordamida shakllanayotgan musiqiy tafakkuri standart testlar orqali emas, balki og‘zaki mulohazalar, yozma refleksiylar va musiqiy muhokamalardagi fikr yuritish chuqurligi orqali baholandi, chunki xalq musiqasini idrok etish jarayoni ko‘proq sifat jihatdan namoyon bo‘ladi. Tadqiqotning muhim metodik jihatlaridan biri mantiqiy-analitik umumlashtirish bo‘lib, u orqali o‘rganilgan nazariy manbalar va pedagogik kuzatuvlar asosida o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashning nazariy-pedagogik modeli ishlab chiqildi, bunda texnologiya musiqiy an‘anani almashtiruvchi emas, balki uni zamonaviy ta‘lim sharoitida anglash va talqin etishni chuqurlashtiruvchi vosita sifatida talqin qilindi. Umuman olganda, tadqiqotda qo‘llanilgan metodlar majmui o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish masalasini yuzaki tavsiflashdan qochib, uning ilmiy-pedagogik mohiyatini ochib berish, an‘ana va innovatsiya o‘rtasidagi muvozanatni asoslash hamda keyingi metodik va innovatsion tadqiqotlar uchun mustahkam metodologik poydevor yaratishga xizmat qildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida amalga oshirilgan chuqur nazariy tahlil va metodologik umumlashtirishlar shuni ko‘rsatdiki, musiqa fanida o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash masalasi texnik vositalarni dars jarayoniga jalb etish bilan izohlanadigan soddalashtirilgan muammo emas, balki milliy musiqiy tafakkurni shakllantirish jarayoniga texnologiyaning qanday epistemologik va estetik ta‘sir ko‘rsatishi masalasi bilan bevosita bog‘liq murakkab pedagogik hodisadir. Tadqiqot natijalari texnologiya yordamida xalq qo‘shiqlarini o‘rgatish jarayonida ikki qarama-qarshi tendensiya mavjudligini aniqladi: bir tomondan, raqamli audio va video yozuvlar, arxiv materiallari va vizual kontekstlar o‘quvchining musiqiy idrokini tarixiy va madaniy jihatdan kengaytirib, xalq qo‘shiqlarini lokal folklor namunasi sifatida emas, balki murakkab badiiy tizim sifatida anglash imkonini beradi; boshqa tomondan esa, texnologiya noto‘g‘ri metodik asosda qo‘llanganda xalq qo‘shig‘ining tirik ijrochilik tabiati, improvizatsion ruhi va estetik noaniqligi sun‘iy ravishda standartlashtirilishi va “muzeylashuvi” xavfi yuzaga keladi. Ushbu qarama-qarshilik ilmiy muhokama markaziga chiqarilganda aniq bo‘ldiki, zamonaviy texnologiyalar xalq qo‘shiqlarini o‘rgatishda na mutlaq ijobiy, na mutlaq salbiy omil bo‘lib xizmat qiladi, balki ularning pedagogik qiymati texnologiyaning musiqiy mazmun bilan qanday munosabatda bo‘lishiga bog‘liq holda shakllanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, texnologiya xalq qo‘shig‘ining intonatsion tuzilishi, lad-modal xususiyatlari va og‘zaki an‘ana orqali shakllangan ifoda usullarini ochib berishga xizmat qilgan hollarda o‘quvchilarning musiqiy eshitish madaniyati va estetik sezgirligi chuqurlashadi, biroq texnologiya musiqiy mazmunni tayyor vizual obrazlar bilan almashtirgan hollarda o‘quvchining ichki eshitish va tasavvur mexanizmlari sustlashadi. Ilmiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rgatishda texnologiyalarni qo‘llashning eng muhim pedagogik natijasi o‘quvchining xalq musiqasiga bo‘lgan munosabatida sodir bo‘ladigan sifat o‘zgarishidir, ya‘ni o‘quvchi xalq qo‘shig‘ini faqat “o‘tmishdan qolgan meros” sifatida emas, balki zamonaviy musiqiy tafakkur bilan muloqotga kirishuvchi tirik badiiy hodisa sifatida idrok eta boshlaydi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, texnologiyaga tayangan holda tashkil etilgan tahliliy va reflektiv faoliyatlar o‘quvchilarda milliy musiqiy materialni

baholashda hissiy reaksiyadan analitik va estetik umumlashtirishga o'tish jarayonini tezlashtiradi, biroq bu faqat texnologiya o'quvchini tayyor xulosalarga emas, balki savol berishga, shubha qilishga va musiqiy ma'noni izlashga yo'naltirgan hollardagina sodir bo'ladi. Ilmiy muhokama shuni ko'rsatadiki, o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash metodikasi an'anaviy ijrochilik tajribasini siqib chiqaruvchi emas, balki uni anglash va tahlil qilish imkoniyatlarini kengaytiruvchi pedagogik mexanizm sifatida qurilgan taqdirdagina estetik va didaktik jihatdan asosli bo'ladi. Umuman olganda, olingan natijalar shuni tasdiqlaydiki, musiqa fanida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash masalasi faqat metodik qulaylik emas, balki milliy musiqiy tafakkurning zamonaviy sharoitda qanday saqlanishi va qayta talqin etilishi bilan bog'liq fundamental pedagogik muammo bo'lib, uni hal etish chuqur ilmiy yondashuvni talab qiladi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari musiqa fanida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash masalasi pedagogik amaliyotda ko'pincha soddalashtirilgan va instrumental darajada talqin qilinayotgan bo'lsa-da, aslida u milliy musiqiy tafakkurning zamonaviy ta'lim muhiti sharoitida qanday shakllanishi, uzatilishi va qayta talqin etilishi bilan bog'liq bo'lgan murakkab nazariy-pedagogik muammo ekanini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, o'zbek xalq qo'shiqlarining estetik va tarbiyaviy salohiyati ularni o'rgatishda qo'llanilayotgan texnologiyaning mavjudligi bilan emas, balki texnologiyaning musiqiy mazmun bilan qanday epistemologik munosabatga kirishishi bilan belgilanadi, ya'ni texnologiya xalq qo'shig'ining intonatsion tuzilishi, og'zaki an'anaga xos noaniqligi va ijrochilik erkinligini ochib berishga xizmat qilgan taqdirdagina pedagogik jihatdan asosli natija beradi. Xulosalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy texnologiyalar xalq qo'shiqlarini o'rgatishda an'anaviy ijrochilik tajribasini siqib chiqaruvchi omil sifatida emas, balki uni anglash, tahlil qilish va zamonaviy o'quvchi tafakkuriga mos tarzda talqin etishni ta'minlovchi vosita sifatida qaralishi lozim, aks holda texnologiya xalq musiqasining tirik badiiy tabiatini standartlashtirish va soddalashtirish xavfini yuzaga keltiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, texnologiyaga tayangan holda tashkil etilgan musiqiy tahlil va reflektiv faoliyatlar o'quvchilarning xalq qo'shiqlariga bo'lgan munosabatini hissiy qabul darajasidan estetik-anglangan idrok bosqichiga olib chiqadi, biroq bu jarayon faqat texnologiya tayyor vizual va semantik sxemalarni taklif qilmagan, balki o'quvchini savol berishga, shubha qilishga va musiqiy ma'noni mustaqil izlashga undagan hollardagina amalga oshadi. Ilmiy umumlashtirishlar shuni tasdiqlaydiki, musiqa fanida o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash metodikasi an'ana va innovatsiya o'rtasidagi muvozanatni saqlashga asoslangan holda qurilishi zarur bo'lib, bunda texnologiya na maqsad, na asosiy mazmun, balki musiqiy-estetik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizm sifatida talqin etilishi lozim. Umuman olganda, mazkur tadqiqot o'zbek xalq qo'shiqlarini o'rgatishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash masalasini faqat amaliy qulaylik doirasidan chiqarib, uni milliy musiqiy merosning zamonaviy ta'lim sharoitida saqlanishi, uzatilishi va qayta talqin etilishi bilan bog'liq fundamental pedagogik muammo sifatida yoritib berdi

hamda keyingi metodik va innovatsion tadqiqotlar uchun mustahkam nazariy-pedagogik poydevor yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, M. *Musiqa ta'limi nazariyasi va metodikasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Azizxo'jayeva, N. N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. – Toshkent: TDPU, 2003.
3. Bo'ronov, B. A. *O'zbek xalq musiqasi va estetik tafakkur muammolari*. – Toshkent: Fan, 2016.
4. Davronov, Sh. S. *San'at ta'limida an'ana va innovatsiya muammolari*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
5. G'ulomov, A. G. *Musiqiy tafakkur va badiiy idrok nazariyasi*. – Toshkent: Akademnashr, 2019.
6. Ismoilova, D. R. *Ta'lim psixologiyasi va estetik rivojlanish*. – Toshkent: Universitet, 2017.
7. Karimova, S. M. *Musiqa ta'limida raqamli texnologiyalarni qo'llash metodikasi*. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
8. Kodirov, F. M. *Faoliyatga asoslangan ta'lim nazariyasi*. – Toshkent: Fan ziyosi, 2015.
9. Musurmonova, O. O. *Estetik tarbiya nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: O'zbekiston, 2014.
10. Normatova, Z. X. *Raqamli ta'lim muhiti va san'at ta'limi integratsiyasi*. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. *“Ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”*. – Toshkent, 2019.
12. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. *Musiqa fani o'quv dasturi*. – Toshkent, 2022.